ROSTUL FILOSOFIEI ÎNTR-O EPOCĂ A ŞTIINȚEI

Dumitru OU, Facultatea de Istorie şi Filosofie

De la prima licărire de conştiință şi până la cele mai adânci plurivalențe ale acesteia, omul a fost şi este obsedat de cunoaştere. Această sete a sa de a descoperi latura obiectivă a lucrurilor nu e un moft sau o fandoseală mercantilă, ci o condiție de a fi impusă de însăşi existența căruia acesta îi aparține. Dotat cu mijloace de cunoaştere limitate, cu un limbaj imperfect prin care receptează şi emite judecăți despre această realitate şi care o „alterează" în acelaşi timp, omul este nevoit să recurgă la diverse metode de obținere şi stăpânire a cunoştințelor. Aceste metode se reflectă în diversitatea domeniilor de activitate pe care le cunoaştem azi şi care ne abundă practic epoca.

Omul a acordat dintotdeauna primordialitate tipurilor de cunoaştere: *religios, filosofic şi ştiințific.* Primul nu poate fi asumat unor explicații general-valabile sau verificabile, căci ține de o experiență individuală şi nu se încadrează întotdeauna în sfera unei raționi suficiente. Filosofia este mai mult sau mai puțin formală şi sistematică aparținând unei cunoaşteri explicite, bazându-se pe înțelegerea teoretică. Ştiința este implicită şi se deosebeşte de celelalte prin abilități practice şi posibilitatea de a supune expertizei rezultatele obținute. Ultimele secole pe care ni le prezintă istoria sunt dominate în unanimitate de ştiință, astfel încât omul nu mai este preocupat de latura spirituală a lucrurilor, deviind într-un practicism excesiv. Atunci ne întrebăm: *Ce rost au celelalte tipuri de cunoaştere?* Mai putem astăzi venera sau recunoaşte o cunoaştere cum este cea filosofică? Mai are ea validitate sau importanță? Dacă da, atunci care-i? Întrebări la care urmează să răspundem.

Ştim bine care sunt originile filosofiei; ele ne duc adânc undeva în antichitate, unde ne întâlnim cu un Pitagora de la care, potrivit lui Diogenes Laertius, porneşte acest concept şi acest statut de care ne bucurăm şi noi astăzi: „iubitorii de înțelepciune". De remarcat că această definire strict etimologică limitează sensul a ceea ce reprezintă de fapt filosofia, mai ales dacă o raportăm la înțelesul ce l-a căpătat pe parcursul a două milenii. Astăzi noi vedem filosofia ca o concepție generală despre lume şi viață, un sistem coerent de idei şi noțiuni ce reflectă realitatea sub aspectele ei cele mai generale. Uneori o definim ca o totalitate de principii metodologice ce stau la baza unui anumit domeniu al ştiinței şi alte definiții care instituie filosofia ca servitoare a ştiinței, religiei, artei etc. Până la urmă, nici o definiție nu ne spune clar ce este filosofia şi ea rămâne pe nicăieri; mereu defăimată, mereu amenințată, mereu subapreciată şi onorată de un cerc limitat de „nebuni" pe care noi îi numim filosofi.

Altfel stau lucrurile când ne referim la ştiință. Astăzi mai puțini ştiu ce este filosofia, în schimb toți ştiu ce este ştiința. Cum altfel, dacă fără ea, nu am trăi în confortul în care trăim, nu am fi zburat în cosmos, nu am fi avut tehnologiile de care dispunem etc. Şi nu contează de unde şi când a apărut

ştiinţa: odată cu cultura, odată cu invenţia roţii, cu Aristotel, cu Galileo Galilei sau Newton sau că, în genere, nu a apărut încă într-o formă pură. Ea oricum este şi nu ca potenţă sau ca pretenţie, ci ca rezultat. Ea nu pretinde la ceea ce nu poate atinge, cum face filosofia, nu este dogmatică precum religia şi întotdeauna ajunge la un rezultat palpabil. Pe lângă faptul că domină toate celelalte tipuri de cunoaştere, ştiinţa a devenit criteriu de apreciere, lucru absurd considerând că domeniile cunoaşterii de care se ocupă filosofia sau religia diferă de cele ale ştiinţei. Nimeni nu se mai întreabă la ce serveşte o cunoaştere sau alta, totul este redus la validitatea experimentului. Ceea ce nu poate fi experimentat şi explicat în termeni adecvaţi ştiinţei nu este demn de considerare. Astfel, ştiinţa a devenit mai mult decât însăşi a pretins a fi, şi astăzi societatea modernă are un nou idol care pretinde a-l substitui pe Dumnezeu.

Pentru a putea în sfârşit clarifica lucrurile trebuie, în primul rând, să înţelegem de unde această tendinţă a omului de a şti indiferent de felul prin care o face: filosofie, religie sau ştiinţă. Simplu, cunoaşterea este o condiţie impusă de existenţă, este o sarcină inevitabilă pe care omul nu o poate depăşi, dar o poate ignora. Cunoaşterea porneşte în genere de la cinci întrebări primordiale: *Cine sunt eu? Unde sunt eu? Ce trebuie să fac? Cum trebuie să fac?* şi *Ce câştig din asta?*

Filosofia, în sensul în care ar trebui percepută, se ocupă strict de aceste întrebări. Ştiinţa a apărut ca o deviere de la ceea ce ne-a determinat să cunoaştem şi s-a dovedit a fi foarte efectivă pentru a ne uşura viaţa, dar insuficientă pentru a răspunde la întrebările de la care a pornit. Acum, practic, ştiinţa nici nu se mai ocupă în sensul direct al cuvântului de aceste întrebări fiindcă şi-ar asumă riscul să devină o filosofie. De aceea tentativa de a face din filosofie o ştiinţă riguroasă este din start eşuată, de fapt inutilă. Desigur că sunt unele criterii, cum ar fi structura logică a argumentelor sau aşa-zisa interogaţie sceptică, în sensul unei atitudini critice faţă de rezultatele şi tezele proprii care sunt comune atât filosofiei, cât şi ştiinţei. Dar filosofia are domeniul ei de cercetare, nu mai puţin important iar atunci când va rezolva problemele pe care şi le propune în maniera în care o face ştiinţa, va înceta a mai fi filosofie.

Care este totuşi rostul filosofiei într-o epocă a ştiinţei şi dacă aceasta nu a răspuns la întrebările sale, de ce să ne mai încredem în ea? Aceste întrebări nu au un caracter fix, dar ele au un răspuns şi fiecare îl găseşte în funcţie de seriozitatea atitudinii de ele. Este datoria noastră existenţială de a ne întreba cine suntem şi unde mergem. A trăi din perspectiva sensului pe care ni-l impune epoca tehnocrată de astăzi, înseamnă a cădea pradă ignoranţei, a ucide filosoful din noi, a ne întoarce de la veşnicie spre bomba atomică, a ne irosi viaţa, a ne pierde în existenţă...

Recomandat
Vasile ŢAPOC, dr.hab., prof. univ.